

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΑΜΑΝΤΟΥ

Ἀκαδημαϊκοῦ

Ὁμοτίμου καθηγητοῦ τῆς Βυζαντινῆς Ἱστορίας

ΝΕΟΜΑΡΤΥΡΕΣ

Ἡ ἱστορία τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ δεικνύει πόσον ἐπηρεάζεται οὗτος ἀπὸ τὰ συναισθήματά του, τὰ ὁποῖα τὸν ὀδηγοῦν συχνὰ εἰς πείσματα, εἰς ἐνθουσιασμούς, εἰς ἀφοσίωσιν καὶ λατρείαν μεγάλων ὀδηγῶν ἢ καὶ εὐγενῶν ἀπλῶς ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐνίοτε καὶ εἰς ἀπογοήτευσιν καὶ κατὰπτωσιν.

Ὁ Χριστιανισμὸς ἐνεφανίσθη, ὅταν ἤκμαζε τὸ Ρωμαϊκὸν Κράτος καὶ ἐκυβέρνηα τὴν Οἰκουμένην μὲ χέρι στυβαρό. Τὸ τόσον ἐπαινούμενον αὐτὸ Κράτος διὰ τὴν στερεὰν πολιτειακὴν του ὁργάνωσιν δὲν κατώρθωσε νὰ ἀντιληφθῇ τὴν ἀξίαν τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ τὸν κατεδίωξε κατὰ τρόπον βάρβαρον καὶ πολὺ προσβλητικὸν δι' αὐτό. Οἱ Ἕλληνες ἦσαν τότε ὑπήκοοι τῶν Ρωμαίων, δοῦλοι κυρίως εἰπεῖν, καὶ ὅμως ἀνέλαβαν τὴν υπεράσπισιν καὶ ἀνάπτυξιν τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ ἀντέδρασαν εἰς τὴν ρωμαϊκὴν ἀγνοίαν καὶ βίαν.

Πολλὰι μυριάδες ἐμαρτύρησαν ὑπὲρ τοῦ Χριστοῦ καὶ ἄλλαι μυριάδες ἀνέλαβαν νὰ ἐρμηνεύσουν τὸ πνεῦμα τοῦ Χριστιανισμοῦ, νὰ οργανώσουν τὴν Ἐκκλησίαν, νὰ ἀναπτύξουν ἰδίαν τέχνην καὶ φιλολογίαν, ἴδιον δίκαιον, νὰ διαδώσουν τὴν θρησκείαν. Ἡ καταπολέμησις τῶν ποικιλονύμων ἀρχαίων θρησκειῶν καὶ τῶν ἔπειτα αἱρέσεων δὲν θὰ ἐγένετο εὐκόλα χωρὶς τὸν Ἕλληνισμόν. Εἰς τὸ σημεῖον αὐτό, εἰς τὸ ζήτημα τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἐφάνη ἡ ἀντίθεσις τοῦ δυσκινήτου πνευματικῶς Ρωμαϊκοῦ Κράτους καὶ τοῦ εὐκινήτου καὶ εὐαίσθητου Ἑλληνισμοῦ.

Τὸ μαρτυρολόγιον τοῦ Χριστιανισμοῦ κατὰ τὴν πρώτην του ἐμφάνισιν τὸ ἀπετέλεσαν κυρίως Ἕλληνες. Ἀλλὰ καὶ ἀργότερα μετὰ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ Μωαμεθανισμοῦ συχνὰ μαρτυροῦν Ἕλληνες εἰς τὰς Ἀραβικὰς χώρας, ὅπως τὸ 838, ὅταν οἱ Ἀραβες ἐκυρίευσαν τὸ Ἀμόριον καὶ ἠχμαλώτισαν τὸν στρατηγὸν Ἀέτιον καὶ ἄλλους ἀξιωματικούς. Οὗτοι ἐφυλακίσθησαν ἐπὶ ἔτη καὶ ἐπέστησαν νὰ ἀλλαξοπιστήσουν, ἀλλ' ἐνέμειναν εἰς τὰ πάτρια, ἐμαρτύρησαν ἐν ὀνόματι τοῦ Χριστοῦ.

Σπουδαῖον κεφάλαιον τῆς νεοελληνικῆς ἱστορίας ἀποτελεῖ τὸ ζήτημα τῶν νεομαρτύρων, τὸ ὁποῖον ἀκόμη δὲν ἔχει ἐξετασθῇ εἰς ὅλας του τὰς λεπτομερείας. Ὁ πρῶτος σουλτάνος τῶν Ὀθωμανῶν Τούρκων, ὁ Ὀθμάν ἢ Ὁσμάν

ἐγινε μὲν ὁ ἴδιος Μουσουλμάνος (οἱ πρόγονοί του δὲν ἦσαν Μουσουλμάνοι), ἀλλὰ δὲν εἶχεν ἀκόμη τὸν φανατισμόν, ὁ ὁποῖος ἀνεπτύχθη βαθμηδὸν εἰς τοὺς Τούρκους κατόπιν τόσων πολέμων ποὺ ἐγιναν πρὸς τοὺς Χριστιανούς. Βεβαίως πολλοὶ Χριστιανοὶ ἐγιναν Μουσουλμάνοι ἀμέσως ἐπὶ τοῦ Ὄσμαν (1282 — 1326) ἀλλ' ὄχι διὰ τῆς βίας, μᾶλλον δι' οἰκονομικοὺς λόγους, διὰ νὰ προστατεύσουν τὴν περιουσίαν των, διὰ νὰ μὴ γίνουν πρόσφυγες, ὅπως εἶχαν γίνεи τόσαι ἄλλαι μυριάδες Ἑλλήνων. Καὶ ἀργότερα, πολλοὶ Ἕλληνες τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἐγίνοντο Μωαμεθανοὶ ὄχι τόσον διὰ τῆς βίας, ἀλλ' ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ περιβάλλοντος τοῦ Μωαμεθανισμοῦ, τὸ ὁποῖον ὁλονὲν ἐγένετο πιεστικώτερον. Ἔτσι δυνάμεθα νὰ παρακολουθήσωμεν ἕκ των περιηγητῶν πῶς οἱ Χριστιανοὶ ὠρισμένων περιφερειῶν βαθμηδὸν ὀλιγόστευσαν, διότι μὲ τὸν καιρὸν πολλοὶ Χριστιανοὶ ἐγίνοντο Μωαμεθανοὶ διὰ νὰ ζήσουν ἀνετώτερα.

Ἀλλ' ἀπὸ τοῦ δεκάτου πέμπτου αἰῶνος, περισσότερον δ' ἀπὸ τοῦ δεκάτου ἔκτου καὶ ἔπειτα καὶ κατὰ τὰς παραμονὰς ἀκόμη τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 βλέπομεν ὅτι πολλοὶ Χριστιανοὶ ἀνθίστανται εἰς τὴν ἀσκουμένην βίαν ὑπὸ τοῦ Κράτους ἢ καὶ ἰδιωτῶν, δὲν γίνονται Μουσουλμάνοι ἀλλὰ νεομάρτυρες¹. Ὁ Κ. Δαπόντες κατὰ τὸν δέκατον ὄγδοον αἰῶνα ὑπελόγιζεν ὑπὲρ τοὺς χιλίους νεομάρτυρας², τῶν ὁποίων δυστυχῶς δὲν γνωρίζομεν ὅλων τὸν βίον. Ὅχι μόνον ἡ ἀντίθεσις ἡ θρησκευτικὴ Χριστιανισμοῦ καὶ Μωαμεθανισμοῦ, ἀλλὰ τοῖς περισσότερον ἴσως ἡ ἀντίθεσις κατακτητοῦ καὶ ὑποδούλου, ἡ περιφρόνησις τοῦ κατακτητοῦ πρὸς τὸν ὑπόδουλον ὠδήγει εἰς τὴν βίαν καὶ τὸν ἐξισλαμισμόν. Ὁ Τοῦρκος κατακτητὴς δὲν ἠνείχετο νὰ βλέπῃ τὸν Χριστιανὸν ἐνδεδυμένον καὶ ζῶντα καλῶς ἢ κατοικοῦντα εἰς οἰκίαν εὐπρόσωπον. Κατὰ τὴν ἀντίληψίν του ὁ Χριστιανὸς ἔπρεπε νὰ ἐργάζεται δι' αὐτόν, νὰ τὸν ὑπηρετῇ, νὰ τοῦ προσφέρῃ τὸ ζῶν του κλπ. Ἡ ἔλλειψις οἰκονομικῆς ζωῆς, ἡ ἐμπορικὴ καὶ βιομηχανικὴ ἀνικανότης ὠδήγει τοὺς Τούρκους εἰς ληστρικὴν τάσιν· ἐξήτουν ἀφορμὴν νὰ ληστεύσουν τοὺς Χριστιανούς καὶ ὁ φόβος ληστεύσεως συντελεῖ εἰς ἐξισλάμισιν. Φανατισμὸς θρησκευτικὸς καὶ τάσις ληστευτικὴ ἦσαν τὰ σχετικὰ κίνητρα, διαδικασία δ' ἡ ἐξῆς : Ὁ θέλων νὰ ἀναγκάσῃ γνωστόν του Χριστιανὸν νὰ ἐξισλαμισθῇ μετεχειρίζετο τὴν ἀβαντίαν ἥτοι

1. Ἡ κυριωτάτη μελέτη περὶ νεομαρτύρων εἶναι ἡ τοῦ Χρ. Παπαδοπούλου, ἐκδ. δευτέρα, 1934. Πλήθος σχετικῶν ἐιδήσεων καὶ περιγραφὰς μαρτυρίων περιέχει τὸ Νέον Μαρτυρολόγιον, 1799, καὶ τὸ Νέον Λειμωνάριον, 1819. Βλ. καὶ S. Salaville, Pour un répertoire des néosaints de l'Eglise Orientale, Byzantion τ. 20. Περὶ νεομαρτύρων ἔγραψεν ὁ R. Bousquet ἐν Échos d'Orient (τ. 9, αὐτ. σ. 288, περὶ Φιλοθέης Βενιζέλου), ὁ Εὐστρατιάδης εἰς τὴν Ἐπετηρίδα Βυζαντινῶν Σπουδῶν τ. 9, σ. 80. Πολύτιμος εἶναι συλλογὴ ἀκολουθιῶν τοῦ Louis Petit, Bibliographie des acolouthies grecques, 1926.

2. Παρὰ Σάθφ, Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη τ. 3, σ. 134. Κατάλογον τῶν γνωστοτέρων νεομαρτύρων βλ. παρὰ Σάθφ, ἐνθ. ἀνωτ. 3, σ. 605.

τὸν ἐσυκοφάντει ὅτι ὕβρισε τὸν Μωάμεθ καὶ τὴν θρησκείαν τοῦ ἡ ὅτι εἶπε δῆθεν ὅτι θέλει νὰ γίνῃ Μουσουλμάνος. Συνελαμβάνετο τότε ὁ κατηγορούμενος καὶ ἐφυλακίζετο, ἔαν δὲ δὲν ἐξετέλει τὰς σχετικὰς ὑποδείξεις περὶ ἐξισλαμισμοῦ, ὑπεβάλλετο συστηματικῶς εἰς μαρτύρια, εἰς τὴν πείναν, εἰς ραβδισμούς, εἰς ἀκρωτηριασμούς καὶ ἄλλας ἀποτροπαίους ποινὰς μέχρι θανάτου. "Όταν ἐγίνοντο γνωστὰ τὰ μαρτύρια τοῦ ἥρωος, οἱ Χριστιανοὶ προσεπάθουν νὰ τὸν ἐνθαρρύνουν, διὰ δεκασμοῦ τῶν δεσμοφυλάκων νὰ τὸν ἀνακουφίσουν ὁποσδήποτε, νὰ τοῦ στείλουν τροφίμα κλπ. Ἡ τοιαύτη μετὰ στοργῆς παρακολούθησις τοῦ μαρτυρίου ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν ἐνεψύχου τοὺς νεομάρτυρας πράγματι. Μετὰ τὸν θάνατον οἱ Χριστιανοὶ δεκάζοντες παρελάμβαναν τὸ σκήνος τοῦ μάρτυρος καὶ ἔθαπτον αὐτὸν ἐν ἀπεριγράπτῃ συγκινήσει καὶ ἐτίμων ἥδη αὐτὸν ὡς ἅγιον. Ὁ θαυμασμός καὶ ἡ λατρεία τοῦ λαοῦ διὰ τοὺς νεομάρτυρας ἐνίσχυε τοὺς Χριστιανούς νὰ ἐμμένουν εἰς τὰ πάτρια.

Αἱ σχετικαὶ περὶ νεομαρτύρων λεπτομέρειαι δὲν ἔχουν οὐδὲ κατὰ προσέγγισιν συγκεντρωθῇ. Ἐνταῦθα παρέχομεν ἀπλὴν συμβολὴν εἰς τὸ μαρτυρολόγιον ἐκ νεωτέρων χρόνων. Ἐν πρώτοις ἀναφέρομεν τρεῖς γυναῖκας νεομάρτυρας, τὴν γνωστοτέραν ἐξ αὐτῶν Φιλοθέην Βενιζέλου, τὴν ἐκ Προύσης Ἀργυρὴν καὶ τὴν ἐκ Μακεδονίας Κυράναν. Ἡ Φιλοθέη Βενιζέλου ἐμαρτύρησε 19 Φεβρουαρίου 1589 μετὰ πολλὰς κακώσεις καὶ βασανιστήρια, διότι ἐβοήθει καὶ ἡλευθέρωνε πολλοὺς αἰχμαλώτους. Ἡ Ἀργυρὴ κατηγοροῦντο ψευδῶς ὅτι προσῆλθεν εἰς τὸν Ἰσλαμισμόν καὶ ἔπειτα τὸν ἠρνήθη. Ἐβασανίσθη διὰ νὰ ἐπανεῖθῃ εἰς αὐτόν, ἀλλ' ἠρνεῖτο καὶ ἀπέθανεν εἰς τὴν φυλακὴν ἐν μέσῳ βασάνων τὸ 1725¹. Ἡ Ἁγία Ἀργυρὴ λατρεύεται πολὺ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἡ Κυράνα ἀπὸ τὸ χωρίον Βυσόκα βορείως τοῦ Λαγκαδᾶ τῆς Μακεδονίας ἐβασανίσθη διὰ νὰ προσέλθῃ εἰς τὸν Ἰσλαμισμόν καὶ ἐξέπνευσεν ἐν μέσῳ βασάνων 25 Φεβρουαρίου τὸ 1751².

Σημειῶνω ὀλίγας πληροφορίας εἰς συμπλήρωσιν ἢ εἰς διασάφησιν τοῦ σχετικοῦ ζητήματος. Τὸ Χρονικὸν τοῦ Παπᾶ Συνοδικοῦ³ ἀναφέρει τὰ ἑξῆς : «Τ' Ἱεριστ' (1604) ἐπαλουκώσαν οἱ Τοῦρκοι τὸν Μανώλην τὸν Μποσταντζόγλου... Πολλοὶ τινὲς τὸν εἶπαν, ἔλα γίνου Τοῦρκος, νὰ καὶ ἡμεῖς νὰ σὲ γλυτώσωμεν καὶ αὐτοὺς τοὺς ἔβριζεν καὶ σκύλους καὶ ἀπίστους τοὺς ἔλεγεν. Καὶ ἔτι τὸν ἐπαλουκώσαν καὶ ἀπὸ ἐπάνω ἀπὸ τὸ παλόυκι πολλὰ τοὺς ὀνειδοῦσεν καὶ ἔβριζεν καὶ αὐτοὶ μὴ δυνάμενοι ὑποφέρειν τὰς ἔβριστις ὅπου ἐπήγαιεν ἡ γλώσσα του ὥσάν τὸ χελιδόνι, ἐκρέμασάν τον ἔτι με τὸ παλόυκι».

1. Βλ. Κωνσταντίνου Α' τοῦ ἀπὸ Σιναίου, Συγγραφαὶ αἱ ἐλάσσονες ὑπὸ Θ. Ἀριστοκλέους 1866, σ. 338.

2. Μακεδονικὸν Ἡμερολόγιον τ. 2, σ. 1909. Νέον Μαρτυρολόγιον, σ. 171.

3. Σερραϊκὰ Χρονικὰ τ. 1, 1938, σ. 28.

Τὸ 1659 ἐμαρτύρησε κατὰ τὸ Νέον Μαρτυρολόγιον (σ. 82) ὁ ἐκ Φιλαδελφείας Δημήτριος, υἱὸς ἱερέως, Δούκα ὀνομαζομένου. Οὗτος ἐξιςλαμίσθη εἰς μικρὰν ἡλικίαν, ὥς Τοῦρκος δ' ἀνῆλθεν ἔπειτα εἰς στρατιωτικὰ ἀξιιώματα. Ἀργότερα ἀνένηψε καὶ ἠθέλησε νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὸν Χριστιανισμόν. Ἐβασανίσθη καὶ κατεκόπη ὑπὸ τῶν Τούρκων. Τὸν βίον του ἔγραψεν ὁ «λογιώτατος κύρ Βασίλειος ὁ τοῦ Χατζῆ Κυριακοῦ».

Τὴν 24 Αὐγούστου 1779 ἐμαρτύρησεν εἰς τὴν Ἀλβανίαν ὁ θρυλικὸς διδάσκαλος καὶ μάρτυς Κ ο σ μ ᾶ ς ὁ Α ἰ τ ω λ ὅ ς¹. Καταχωρίζω ἀμέσως ἐνδιαφέρουσαν σχετικὴν ἐνθύμησιν δημοσιευθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Ἀνθίμου Ἀλεξοῦδη² : «Τὸ 1777 Αὐγούστου 22 ἡμέρα Τρίτη ἦλθεν εἰς ἀσκητὴς καλούμενος Κ ο σ μ ᾶ ς ἱερομόναχος καὶ ἐδίδαξεν ἡμέρας τρεῖς ἐν Βερατίῳ, τὴν διδαχὴν δὲ ἔβαλεν (:) ἀναβαίνων ἐπὶ σκαμνίου καὶ ἐδίδαξεν ὅλον τὸν κόσμον καὶ ἔκοψαν αἱ γυναῖκες τὰ ἀσήμια καὶ τὰ μεταξωτὰ φορέματα καὶ μετὰ δεῦτερον χρόνον πάλιν ἦλθεν εἰς Μουζακιὰν καὶ ἔφθασεν εἰς τὸ χωρίον Κολικόντασι καὶ τὸν ἐπνίξαν μὲ σχοινὶ καὶ τὸν ἔρριξαν εἰς τὸν ποταμὸν καὶ τὸν ἔβγαλαν καὶ τὸν ἐνταφίασαν εἰς τὸ ρηθὲν χωρίον καὶ γράφω τὴν ἡμέραν ὁποῦ τὸν ἐσκώτασαν 1779 Αὐγούστου 24 ἡμέρα Σαββάτω». Πιθανῶς ὁ Ἀλεξοῦδης μετέβαλε τὸ ὕψος τῆς ἐνθυμήσεως ἀλλ' ὅχι βέβαια τὸ νόημα.

Ὁ Κοσμᾶς ἐγεννήθη εἰς χωρίον τῆς περιφερείας Ἀποκούρου τῆς Αἰτωλίας, ἐμορφώθη καλῶς ὅπως καὶ ὁ ἀδελφός του Χρῦσανθος³. Ἡ μόρφωσις του, τὰ δεινοπαθήματα τῶν Χριστιανῶν ἐνέπνευσαν εἰς τὴν εὐγενῆ ψυχὴν τοῦ Κοσμᾶ τὴν ἰδέαν νὰ ἀφιερωθῇ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς χριστιανικῆς πατρίδος του. Περιήρχετο ὅλην τὴν βορειοδυτικὴν Ἑλλάδα, τὴν Ἀλβανίαν, τὰ Ἑπτάνησα καὶ ἔστερέωνε τὸν Χριστιανισμόν τῶν κατοίκων, εἰς ἐποχὴν ποὺ εἶχε χαλαρωθῇ ἡ πίστις καὶ εἶχαν γίνει τόσαι ἐξωμοσίαι. Διὰ τὴν στερεώσιν τοῦ χριστιανικοῦ φρονήματος ἐκήρυττε τὴν ἀξίαν τῶν σχολείων καὶ κατώρθωσε νὰ ἰδρῶσῃ δέκα μεγαλύτερα καὶ διακόσια μικρά.

Τὸ κήρυγμά του εἰς ἀπλὴν γλῶσσαν συνεκίνει τὸν κόσμον καὶ ἔφερε πάντοτε τὰ ἀποτελέσματά του. Δι' αὐτὸ ἐγίνε θρυλικὸς καὶ ἡ μνήμη του σώζεται μέχρι σήμερον εἰς ὅλην τὴν Ἠπειρον καὶ τὴν δυτικὴν Μακεδονίαν.

1. Βαθμηδὸν συνεκεντρώθη μεγάλη βιβλιογραφία περὶ Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ. Τὸ κυριώτατον ἔργον εἶναι πάντοτε τὸ τοῦ Φάνη Μιχαλοποῦλου, Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλός, 1940. Ἐκτοτε συνεκεντρώθη καὶ ἄλλο ὄλκον. Ὁ Κ. Μέρτζιος ἐδημοσίευσεν ἀπὸ τὸ ἀρχεῖον Βενετίας πολὺ ἐνδιαφερούσας ἐκθέσεις περὶ Κοσμᾶ (Ἠπειρωτικά Χρονικά τ. 15, 1940, σ. 5). Δὲν εἶδα τὸ βιβλίον τοῦ Δ. Σαλαμάγκα, Ὁ γνωστὸς καλὸς Κοσμᾶς, 1952.

2. Δελτίον Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας, τ. 5, 1900, σ. 369.

3. Περὶ τούτου βλ. Π. Ζεργλέντη, Δύο διδάσκαλοι τῆς Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς, Πλάτων τ. 7, 1884, σ. 297.

Αἱ ἐκθέσεις αἱ βενετικάι, πού ἐδημοσίευσεν ὁ Μέρτζιος, ὁμιλοῦν περὶ τῆς μεγάλης ἐπιβολῆς τοῦ Κοσμᾶ καὶ ἐπὶ τῶν Μωαμεθανῶν, περὶ τοῦ πλήθους τὸ ὁποῖον ἠκολούθει πάντοτε τὸν Κοσμᾶν. Αὐτὸς ὁ Ἀλῆ πασᾶς ἐσεβάσθη τὸν ἀθλητὴν τῆς πίστεως καὶ ἵδρυσεν ἐκκλησίαν καὶ μονὴν εἰς μνήμην του.

Τὴν ἐπιβολὴν του δεικνύει ἀκόμη τὸ πλήθος τῶν ἀναμνηστικῶν ἐνθυμήσεων πού ἐγράφησαν εἰς τὰ μέρη πού ἐπέρασεν ὁ Κοσμᾶς, ὅπως π.χ. ἡ ἐξῆς : «1778 τὸν καιρὸν ὅπου ἐδιάβηκεν ὁ Κοσμᾶς ὁ διδάσκαλος καὶ ἔβαλε τὸν κόσμον σὲ στρατά»¹. Μεγάλως ἐξυμνεῖτο τὸ ἔργον τοῦ Κοσμᾶ ὑπὸ τῶν γνωρισάντων αὐτό. Οὕτω π.χ. ὁ Θ. Πασχίδης γράφει² : «Κοσμᾶς ὁ ἱσαπόστολος ἀνεχαίτισε διὰ τῆς σπάθης τῶν γλυκυρρόων αὐτοῦ λογίων καὶ τῆς πῆξεως τοῦ τῆς νίκης συμβόλου (τοῦ σταυροῦ δηλ. τὸν ὁποῖον ἐτοποθέτει ὅπου ἤθελε νὰ ὀμιλήσῃ) εἰς ἐκεῖνα τὰ μέρη τὴν ἐξωμοσίαν, τὰ δὲ ἱερὰ λείψανα τοῦ πρωτομάρτυρος τούτου τοῦ Ἑλληνισμοῦ κεῖνται ἐν λάφρακι τῆς μονῆς Κολικόντασι παρὰ τὸν Ἀῶν ποταμὸν τοῦ Βερατίου ἀνεξαίρετως ὑφ' ὅλων τῶν Ἀλβανῶν, Χριστιανῶν τε καὶ Μωαμεθανῶν τιμώμενα καὶ σεβόμενα».

Τοῦ Κοσμᾶ ἐσώθησαν ἐπιστολαί, διδασκαί καὶ εἰκόνες καὶ πρέπει νὰ συγκεντρωθοῦν, ἀφοῦ ἐξελεγχθῇ ἡ γνησιότης τῶν³.

Ἡ μέχρι τοῦδε ἔρευνα εἰδείξε τὴν μεγαλουργὸν προσωπικότητα τοῦ Κοσμᾶ, τοῦ μόνου καταστάτος θρυλικοῦ ἥρωος μετὰ τὸν Κωνσταντῖνον Παλαιόλογον. Εἶναι καιρὸς νὰ γνωσθῇ εἰς ὅλας του τὰς λεπτομερείας τὸ ἔργον τοῦ Κοσμᾶ, ἐθνικὸς δ' εὐεργέτης θὰ εἶναι ὅστις θὰ τὸ κατορθώσῃ.

Χαρακτηριστικὸν γεγονὸς εἶναι ὅτι ὁ Κοσμᾶς ἀνεγνωρίσθη καὶ ὑπὸ τοῦ λαοῦ ὡς ἅγιος, ἐγράφη δὲ καὶ ἀκολουθία εἰς αὐτὸν τὸ 1814 ὑπὸ τοῦ Σαλφείρου Χριστοδουλίδου, ἡ ὁποία ἐξεδόθη ἔκτοτε πολλάκις.

Κατὰ τὸ Νέον Μαρτυρολόγιον (σ. 322), ἄνθρωπος τοῦ ἰσχυροῦ τοπάρχου Κ α ρ α ο σ μ ᾶ ν ο γ λ ο υ (ὅστις ἐφέρετο καλὰ πρὸς τοὺς Χριστιανοὺς) ἔμαρτύρησε τὸ 1796 ἀπλῶς διότι «ἐξεθάρρυνε καὶ ἐφόρει εἰς μὲν τοὺς

1. Κ. Φαλτάιτς, Ὁ ἅγιος Κοσμᾶς εἰς τὸ στόμα τοῦ Ἑπειρωτικοῦ λαοῦ, 1929, σ. 15. Εἰς τὰ Ἑπειρωτικά Χρονικά (τ. 4, 1929, σ. 24) ἐδημοσιεύθη ἡ ἐξῆς ἐνθύμησις : «Εἰς τοὺς 1774 ἦρθε ἕνας ἀσκητῆς ὀνομαζόμενος Κοσμᾶς ἦρθε εἰς τὰ Ἰωάννινα καὶ ἐδίδαξε καὶ σὲ ὅλα τὰ χωρία καὶ ἦταν καλὸς καὶ ἡ διδασχὴ του ἄμορφη καὶ τὸν ἀκολουθοῦσαν ὁ κόσμος καὶ ἐγάλασε τὲς Κυριακὰς τὸ παζάρι καὶ ἐφθόνησαν οἱ Ἑβραῖοι καὶ ἐξόδισάν εἰς τὸν Κιόρτ πασά καὶ τὸν ἐσόκτωσε εἰς τὸ Περάτι».

2. Οἱ Πελασγοὶ ἐν τῷ Ἑλληνισμῷ... 1897, σ. 12.

3. Ὁ ἄλλοτε ἐπιθεωρητὴς Μέσης Ἑκπαιδεύσεως Ἰω. Κατσουρὸς ἔστειλεν ἐγκύκλιον εἰς τοὺς διδασκάλους τῆς Ἠπείρου καὶ ἐξῆτει δι' ἐρωτηματολογίου διαφόρους πληροφορίας περὶ τοῦ ἁγίου Κοσμᾶ. Δὲν γνωρίζω τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐνεργείας αὐτῆς. Θὰ ἐπρεπε ἴσως νὰ ἀπαντηθῇ.

πόδας υποδήματα τούρκικα, εἰς δὲ τὴν κεφαλὴν φέσι, τὸ ὁποῖον κάθε ἄνθρωπος ὁ τυγὼν δὲν δύναται νὰ φορέσῃ εἰς τὰ μέρη τῆς Ἀνατολῆς». Οἱ Μουσουλμάνοι εἶχαν τὴν ἀντίληψιν ὅτι οἱ Χριστιανοὶ ἔπρεπε νὰ ἐνδύωνται διάφορον, χειροτέραν ἐνδυμασίαν.

Κατὰ τὰ πάτρια τοῦ Ἁγίου Ὁρους¹ ὁ «ὀσιομάρτυς Γεδewν» ἐμαρτύρησε 30 Δεκεμβρίου 1818 εἰς τὸν Τύρναβον τῆς Θεσσαλίας κατὰ διαταγὴν τοῦ Βελήπασα. Τοῦ ἀπέκοψαν χεῖρας καὶ πόδας μετὸν πέλεκυν. «Τοιαύτην ἀνδρείαν ἔδειξεν αὐτὸς ὁ Μακεδὼν εἰς τὰς βασάνους ὅπου προστάξας ὁ τύραννος Βελήπασας νὰ κοποῦν αἱ χεῖρες καὶ πόδες του, ὅτε ἔκοψαν τὴν δεξιὰν χεῖρα του ἀρπάσας ταύτην μετὴν ἀριστεράν τὴν ἔρριξε κατὰ τοῦ τυράννου εἰπὼν αὐτῷ : νὰ φάγῃ. Τότε ἀπέκοψαν καὶ τὴν ἀριστεράν του καὶ τοὺς δύο τοῦ πόδας ὡς φαίνονται τὰ λείψανά του συντετριμμένα».

Τὸ 1726, Νοεμβρίου 12, ἐμαρτύρησεν ἐν Κωνσταντινουπόλει ὁ Σάββας Νιγδελῆς² (ἀπὸ τὴν Νίγδην τῆς Μικρᾶς Ἀσίας), ἀπλῶς διότι εἶχε πλουτήσει καὶ οἱ Τούρκοι ἤθελαν νὰ ἀρπάσουν τὴν περιουσίαν του. Εἰς τοιαύτας περιστάσεις εὐρίσκετο πάντοτε ἀφορμὴ ἀβανίας. Ὁ ἐγγονος ὅμως τοῦ μάρτυρος Σάββα, Ρουμὴ-πασᾶς κατέλαβε μεγάλα ἀξιώματα εἰς τὴν Τουρκίαν.

Πολὺ ἐνδιαφέροντα εἶναι ὅσα γράφει ὁ De la Croix³ (πρώην γραμματεὺς τῆς Γαλλικῆς προεσβείας ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἐπομένως γνώστης τῆς ἐκεῖ καταστάσεως) περὶ τοῦ μαρτυρίου τοῦ ἐκ Θεσσαλίας Νικολάου. Ὁ De la Croix παρέχει πολλὰς λεπτομερείας περὶ τῶν ἐν Τουρκίᾳ Χριστιανῶν καὶ τῆς λυπηρᾶς καταστάσεώς των, πῶς π.χ. ἔπρεπε νὰ φοροῦν ἐνδύματα εὐτελεῖ (σ. 16), κλπ. Κατὰ τὸν συγγραφέα τοῦτον ὁ Νικόλαος ἐγεννήθη τὸ 1656 Εἰς μικρὰν ἡλικίαν μετέβη εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου περιέπεσεν εἰς ἀβανίαν Τούρκου ἰδιώτου, ὁ ὁποῖος ἐπεδίωκε νὰ τὸν ἐξισλαμίσῃ (σ. 327). Ἡ κατηγορία τοῦ Τούρκου συνετέλεσε νὰ παραδοθῇ ὁ Νικόλαος εἰς τὸν Σταμποῦλ-ἐφέντην, νὰ περιτμηθῇ ἀκουσίως, νὰ φυλακισθῇ, νὰ ἐξαρτηθῇ εἰς φρέαρ πρὸς τρομοκράτησιν (σ. 359) ἐπὶ τινας ἡμέρας καὶ ἄλλας ποινὰς νὰ ὑποστῇ. Κατὰ τὴν αὐτὴν πηγὴν (σ. 362—363) οἱ Χριστιανοὶ κατάρθωσαν διὰ δακασμοῦ τῶν φυλάκων νὰ ἐπικοινωνοῦν μετὸν φυλακισμένον Νικόλαον καὶ νὰ τοῦ στείλουν καὶ ἁγίαν μετάληψιν, ἣ ὁποία ἦτο μεγάλη ἐνίσχυσις δι' αὐτόν. Λέγεται ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ πατριάρχης κατάρθωσε νὰ ἐπισκεφθῇ τὸν Νικόλαον. Οὕτω παρεσκευάσθη διὰ τὸ μαρτύριον, τὸ ὁποῖον ὑπέστη ἡρωϊκῶς οὗτος τὴν 27 Σεπτεμβρίου 1672 (σ. 376). Ἀπεκόπη τὴν κεφαλὴν. Οἱ Χριστιανοὶ οἱ παρευρεθέντες εἰς τὸ μαρτύριον ἔπληραν τεμά-

1. Νέος Ἑλληνομνήμων 9, 243.

2. Μικρασιατικὰ Χρονικά, τ. 3, 1940, σ. 250.

3. La Turquie chrétienne sous la puissante protection de Louis le Grand, protecteur unique du Christianisme en Orient 1695.

για ἀπὸ τὰ ροῦχά του βαμμένα μὲ αἷμα, ἂν καὶ ἐπλήτντο διὰ τῶν φυλάκων μὲ ρόπαλα κλπ. Ὁ πατριάρχης κατώρθωσε νὰ ἐξαγοράσῃ τὴν κεφαλὴν καὶ ἔπειτα καὶ τὸ σῶμα πρὸς ταφὴν (σ. 377).

Ἄλλ' ὄχι μόνον λαϊκοὶ καὶ ἰδιῶται ἀλλὰ καὶ ἀνώτατοι ἀξιωματοῦχοι τῆς Ἐκκλησίας, μητροπολίται καὶ πατριάρχαι ἐμαρτύρησαν, ὡς ὑποπτοὶ οὗτοι συνεννοήσεων μὲ τοὺς ἐχθροὺς τοῦ Ὁθωμανικοῦ Κράτους. Τὸ Νέον Μαρτυρολόγιον ἀναφέρει τὸ μαρτύριον τοῦ πατριάρχου Παρθενίου κατὰ τὸ 1657 (σ. 80), τὸ τοῦ πρώην Γάνου καὶ Χώρας, ἔπειτα πατριάρχου καὶ προέδρου Προύσης Γαβριήλ (σ. 86) κατὰ τὸ 1659, τοῦ μητροπολίτου Κορίνθου Ζαχαρίου κατὰ τὸ 1684 (σ. 124) καὶ ἄλλων. Οὗτοι συνήθως ἐκαratoμοῦντο ἢ ἀπηγχονίζοντο. Τὰ μαρτύρια τοῦ πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε' καὶ πλήθους μητροπολιτῶν κατὰ τὸ 1821 εἶναι γνωστά, ἂν καὶ ὄχι ἐν ὅλαις ταῖς λεπτομερείαις. Σημειῶνω ἐνθύμησιν ἐκ βιβλίου δημοσιευθεῖσαν ὑπὸ Ν. Γιαννοπούλου εἰς τὸ περιοδικὸν Προμηθεὺς Βόλου (τ. 4, 1892, σ. 362) : «εἰς τοὺς ἄωκ' 1821 Σεπτεμβρίου ιζ' ἔγινεν ἡ ἀποτομὴ τοῦ ἀρχιερέως Πολυκάρπου Δαρίσσης ὑπὸ τοῦ τυράννου Μαχμουτ-πασᾶ Δράμας». Δὲν ἔχουν δυστυχῶς συναχθῇ ὅλαι αἱ σχετικαὶ σημειώσεις.

Ἄλλὰ καὶ μετὰ τὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 1821¹ καὶ κατὰ τὴν μεγάλην καταστροφὴν τοῦ 1922 ἐμαρτύρησαν ὄχι μόνον ἰδιῶται ἀλλὰ καὶ ἐπίσκοποι.

Τὸ κεφάλαιον περὶ νεομαρτύρων, ὅπως καὶ τὸ περὶ ἀρχαίων μαρτύρων, εἶναι πολὺ χαρακτηριστικὸν διὰ τὴν Ἑλληνικὴν ἱστορίαν καὶ ἔχει ἀνάγκην λεπτομερεστὴς ἐρευνῆς. Ἡ ἀνωτέρω μικρὰ συμβολὴ ἐπιδίδωκει νὰ ὑπενθυμίσῃ τὸ ζήτημα.

Κ. ΑΜΑΝΤΟΣ

1. Βλ. Θρακικά, τ. 16, 1941, σ. 334.